

LILLE SPEIL PÅ VEGGEN DER...

Speilet er blitt vår tids orakel. Men har det en stemme vi kan stole på?

AV VIVIAN SONGE ILLUSTRASJON: LAMIN NILSEN/BLEED

Kan speilet tale? I eventyret om Snehvit og de sju dvergene taler trollespeilet til den onde dronningen, som er besatt av sitt eget bilde, sin egen skjønnhet. Den dagen speilet forteller henne at Snehvit er blitt tusen ganger vakrere enn henne selv, blir dronningen desperat. Speilets dom betyr alt. Hun blir så misunnelig at hun forgifter Snehvit med et rødt eple.

I tredje etasje i et mursteinshus på Grünerløkka i Oslo sitter Hanneli Mustaparta (18) i sterkt lampelys, med blikket i speilet og med en frisør i håret. Rommet flyter over av sminkeskoster, stylingprodukter, kulisser, modeller, lyskastere – og speil. Frisørsalongen Adam & Eva skal ta reklamebilder som skal henge i vinduene. Hanneli gransker blikket sitt i speilet, blikket som snart skal stirre selvsikkert inn i kamerallinsen. Hun smiler til seg selv.

Hanneli har jobbet som modell i to år. Da hun gikk på barneskolen var hun en guttejente som spilte fotball og var kjempegod i dødball. Da hun var tretten hadde hun ingen speil på jenterommet i Bærum, noe hun snart ble gjort oppmerksom på av vennene sine. Hun hadde ikke tenkt på det. Hun pleide å sminke seg litt i refleksjonen fra bussvinduet på vei til skolen, men var ikke avhengig av å se sitt eget speilbilde. Nå har Hanneli seks speil på rommet sitt, slik at hun kan se seg selv fra alle vinkler hver morgen. Og hver morgen taler speilet til henne.

– Det sier «god morgen, Hanneli, du ser litt trøtt ut, du har fått masse kviser, eller i dag ser du bra ut», forteller hun.

To store hunder svinser rundt beina på frisørene. Hundene skal også være med på bildet, men de slipper speilhysteriet. De rekker ikke opp over sminkedisken. Dessuten har vi en slags stille overenskomst med hunder. De skal ikke behøve å bry seg om reflekterende flater og den slags. Ifølge biologiske teorier forstår ikke engang hundene at det er deres eget bilde de ser. Det er det bare mennesker, aper og delfiner som gjør.

Frisøren strekker enda en hårlokk ut i en stram linje, og bedøver den med hårspray. Hanneli skal bli sofistikert og klassisk, og det er speilet som skal fortelle henne om hun blir det.

I oldtiden var det bare de rike og fornemme som kunne unne seg luksusen å

beundre seg selv i speilet. Speilene var av bronse, og ga ikke det klare bildet vi ser i dag. Heller ikke i våre besteforeldres barndom var det mange speil i hvert hjem. Enkelte områder av verden, som i Turkana i Afrika, er det ikke lenge siden man fikk se sitt eget speilbilde klart og tydelig for første gang.

For oss er speilet blitt en selvfølge. Det er over alt: På soverommet, på badet, i stua, i butikkene, i håndveska, på hjernen. Vi slipper rett og slett ikke unna vårt eget bilde. Men hvem er det egentlig vi ser?

Hjemme på rommet sitt står Silje (22) og betrakter sitt eget speilbilde.

– Jeg blir like overrasket hver gang jeg møter blikket der inne. Hvem er denne jenta? Hvorfor ser hun slik på meg, hvorfor ser jeg slik på meg?

Speilet taler til Silje: «Hjelp meg, så tykk du ser ut. Slutt å spise, så blir du vakrere.»

– Speilet har så mye makt over meg at hvis jeg kaster et eneste blikk i det, blir jeg deprimert. Det styrer humøret mitt. Hva andre mennesker sier, betyr ingenting.

Selv da kroppen hennes var i ferd med å forsvinne helt, så Silje bare denne tykke, ekle jenta i speilet, jenta som kjeftet på henne og ville henne vondt. Hun kan fremdeles ikke fatte at dette blikket kan ha vært hennes eget, at denne stemmen kan ha kommet fra hennes eget hode.

– Jeg kjenner meg ikke igjen der inne. Det er bare skallet mitt, det har ingenting med meg å gjøre. Det sies at det bringer sju års ulykke å knuse et speil, men for meg ville det bety sju års lykke!

– Det er først når man blir gammel man ser hvor fantastisk vakre de unge er. De er helt nydelige, men vet det ikke selv. Som ung har man ikke bygget opp nok tillit til å virkelig se sitt eget speilbilde, tror skuespiller Per Tofte (66), som har gjennomlevd flere faser både foran samfunnsspeilet og sminkespeilet.

– Idolene er så sterke at i stedet for å se etter seg selv, ser man etter de andre: ønskebildene.

Han vet hva han snakker om. Da han nærmet seg tretti, ble han ekstremt opptatt av at han var i ferd med å miste håret. I speilet så han vikene snike seg oppover, og mante frem skrekkszenariet: et skallet hode og ingen skuespillerroller. Til slutt var det alt han så i speilet: Sin egen frykt for å miste håret. I dag må han smile av hvor feil han tok.

– Det var jo helt vanvittig! Jeg hadde så mye hår og var så pen! Hadde jeg bare visst hvor vellykket jeg var, så skulle jeg erobret hele verden, ler han.

På Hennes & Mauritz myldrer tenåringsjentene forbi hverandre, svinger litt på et salgsstativ og sniker til seg et glimt av sitt eget bilde i de smale speilene på veggene. Et par av dem fikser litt på luggen og smiler tilgjort til en tenkt rollefigur. På TV-skjermene over kassen synger fire stykk Britney Spears uten lyd. Under skjermene står to unge jenter med tuperte hestehaler. Det er Elen Marie Kristvik og Ane Bierge. De er seksten år gamle.

Speilet kan lyve. Det er jentene enige om. Hjemme i gangen har Ane et speil som gjør henne liten og tykk. Og i klesbutikkene ser jentene plutselig tynnere og lengre ut.

– Jeg lurar på om det finnes noen helt ekte speil, sier Elen Marie.

Ifølge den franske psykoanalytikeren Jacques Lacan lurte vi oss selv allerede første gang vi så oss i speilet. I artikkelen *Speilstadiet* forklarer han hvordan et barn, før det har noe begrep om en egen identitet, bruker morens ansikt som speil. Utvekslingen av mimikk og lyder gir barnet bekræftelse på at det eksisterer og har det bra. Når barnet blir mellom seks og atten måneder gammelt, innser det at moren og det selv ikke er samme person. Dette utgjør en liten psykologisk krise, som det forsøker å løse ved å lete etter bekræftelse andre steder. I denne perioden oppdager man gjerne sitt eget bilde i speilet, og innbiller seg at man finner sin identitet *inne* i speilet, sier Lacan. Man forveksler rett og slett bildet i speilet med seg selv. Illusjonen av å ha sett seg selv i

KAN SPEILET TALE?

Speilet kan tale!

Speilet skal se på deg

hver morgen,

forskende,

se på deg med

det dype, kloke øyet

– ditt eget!

Sigbjørn Obsfelder

speilet vil forfølge oss resten av livet. Vi forstår aldri helt og fullt at denne oppfatningen bare er en fantasi.

Billedkunstner Esther Maria Bjørneboe (29) har jobbet med portrettegning i mange år. Hun har gjengitt både sitt eget og andre menneskers ansikt, og vet at å ta makten fra det forfengelige speilbildet ikke er lett. For henne har speilet endret betydning etter at hun ble mor. Nå er det ikke lenger hennes eget ego som er det viktigste.

– Jeg søker ikke lenger så mye bekreftelse i speilet. Det er ikke lenger så magisk, det skjuler ikke så mange hemmeligheter. Jeg har fått mer kontakt med mitt eget speilbilde, og har ikke behov for å gjøre meg sånn til for meg selv.

Sønnen Lukas (4) er ikke opptatt av speilet i det hele tatt.

– Det er jo bare meg, sier han oppgitt, som om det ikke er noe mer å si om den saken, og stikker av gårde for å leke med dinosaursamlingen sin.

– Ja, speilet kan tale. Når en blir gammel lyver det også. Det forteller ikke om dette unge mennesket jeg bærer inni meg. Derfor blir jeg så skuffet hver gang jeg ser i det, sier Per Tofte.

Hvordan ville verden vært om det ikke var mulig å se seg selv reflektert i en flate? I et samfunn der vi tar for gitt at vi finner bildet vårt overalt, virker det utenkelig. Speilbildet er blitt et spøkelse som forfølger oss – vår forfengelighet i fast form. Lacans speilstadium er blitt en konstant del av kulturen. Speilet er vårt orakel, et sannhetsbevis og en dommer. Det er til speilet vi går for å finne svarene om oss selv. Hvem er vakrest, mest vellykket, mest lykkelig?

– Hadde vi ikke hatt speilet, ville vi nok følt oss som bedre mennesker, som den vi er. Da hadde vi sluppet denne kontrollen, sier Per Tofte.

– Ibøkene om Harry Potter av J. K. Rowling, har rektor på trolldomsskolen et stort speil på kontoret sitt. Her kan man ikke se sitt eget speilbilde, men det man ønsker seg aller mest. Når Harry ser i speilet finner han sitt ønskebilde: den trygge og glade familien han mangler. I trolspeilet må

«HVIS SPEILET IKKE FANTES, VILLE VI VÆRT MYE LYKKELIGERE.»

PSYKIATER FINN SKÅRDERUD

virkeligheten vike for drømmene. Refleksjons- og optikklovene har ingen makt – det er hjernen og fantasien som bestemmer.

Også i gammel folketro og diktning har speilet vært bindeleddet mellom illusjon og virkelighet. Med speilet kunne man spå i fremtiden, eller mane frem bilder av forbrytere på vift. I middelalderen trodde man at måneformørkelser skyldtes en nifs trollkvinne som trakk månen inn i grotten sin med et speil.

I dag tar vi for gitt at speilet er en nøytral flate som reflekterer virkeligheten som den er. Men er det virkelig så enkelt?

Ifølge psykiater og forfatter Finn Skårderud kan ikke forholdet til speilet sees løsrevet fra kulturen. Speilbildet avhenger av selvbildet – og omvendt. I det moderne samfunnet stoler vi mest på oss selv. Vi er individualister som har latt gudsbegrepet og den kollektive tanken fare. Speilet er vårt orakel, men vi glemmer at det er vår egen stemme vi hører.

– Vi speiler oss altfor mye. Hvis speilet

ikke fantes, ville vi vært mye lykkeligere. Problemet er at vi ikke ser etter det vi har, men etter det vi mangler. Vi fordypet oss i egen misnøye, mener Skårderud, som har skrevet flere bøker om kropp og selvbilde, blant annet salgssuksessen *Uro*.

– Se bare hvordan det gikk med den greske guden Narkissos, som ble så forelsket i seg selv at han døde ved elvebredden, der tårene hans hadde visket ut speilbildet hans, legger han til.

– Mennesker har vært forfengelige til alle tider, men i dag har vi et mer utseende-fokusert samfunn enn noen gang. Speilet bekrefter en allerede eksisterende narcissistisk kultur, samtidig som det i seg selv gjør oss mer selvopptatte.

I enhver kultur og tidsepoke finnes et sansenes hierarki. I vår tid overfokuserer vi på synet, mener Skårderud.

– Alt skal se pent ut. Selv kokebøkene, som egentlig handler om smak, skal være en estetisk nytelse. I middelalderen hadde sanser som lukt og smak mye høyere status, forteller han.

– Imotsetning til hva vi tror, ser vi aldri den rene og skjære virkelighet i speilbildet. Bildet vi ser sitter i det optiske senteret i hjernen. På veien dit fortolkes det, forklarer Skårderud.

– Her virker både psykologi og kultur inn. Speilbildet avhenger både av vår selvoppfatning, følelsene, humøret og selve øyet.

Ekstreme eksempler på dette finner vi hos det han kaller «kroppsoptatte mennesker», som anorektikere eller kroppsbyggere.

– En anorektikers speilbilde er basert på feilmålinger i hjernen, det viser ikke virkeligheten, men påvirkes sterkt av følelsene og selvbildet. Disse feilmålingene er kulturelt styrte, de avhenger av forventninger og ønsker hos den som speiler seg, og av samfunnet omkring, forklarer Skårderud, som mener speilet har langt større innvirkning på vårt selvbilde enn vi er klar over.

– Kroppsbildeforstyrrelser kan ikke sees løsrevet fra speilet som teknologi. Speilets enorme tilgjengelighet gjør oss til slaver av vårt eget bilde, mener Skårderud. ■

